

Ruimte en Milieu
Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Verkenning Rijksagenda Krimp en Ruimte

Verkenning Rijksagenda Krimp en Ruimte

Deze studie is uitgevoerd door Regioplan
Beleidsonderzoek in opdracht van het
Ministerie van VROM, directie Nationale
Ruimtelijke Ordening

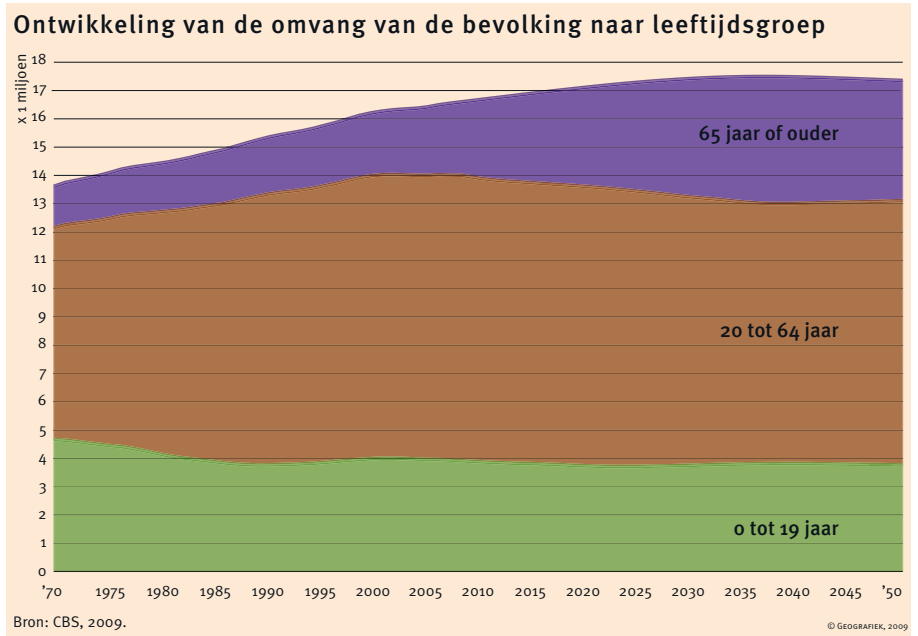
Inhoud

1. Bevolkingsdaling op de agenda	05	4. Strategieën, knelpunten en opgaven voor de overheid	61
1.1 Verleden en toekomst	05	4.1 Inleiding	61
1.2 Gevolgen	05	4.2 Ruimtelijke ontwikkelingen	62
1.3 Beleidsaandacht	07	4.3 Woningmarkt en woningbouw	63
1.4 Naar een agenda		4.4 Bedrijfslocaties	65
2. Prognoses en scenario's	11	4.5 Mobiliteit	67
2.1 Verschil tussen prognose en scenario	11	4.6 Voorzieningen	68
2.2 Belangrijke prognoses en scenario's	11	4.7 Recreatie en groene ruimte	70
2.2.1 CBS prognoses	11	4.8 Rol overheden	72
2.2.2 PEARL: regionale prognoses	14	4.8.1 Rijk	72
2.2.3 Primos-prognose	15	4.8.2 Provincie	73
2.2.4 Scenario's welvaart en leefomgeving	21	4.8.3 Gemeente	73
2.2.5 Regionale differentiatie	21	5. Naar een Rijksagenda: samenvatting en bouwstenen	77
2.2.6 Stad-Land	35	5.1 Krimp in Nederland	77
2.2.7 Reflectie	35	5.2 Bouwstenen voor een Rijksagenda Krimp	78
3. Gevolgen van Krimp	41	Literatuur	79
3.1 Inleiding	41	Colofon	82
3.2 Krimp, ruimtelijke ontwikkelingen en het nationaal ruimtelijk beleid	41		
3.2.1 Krimp en het nationaal ruimtelijk beleid	41		
3.3 Gevolgen voor woningmarkt en -bouw	46		
3.3.1 Krimp, wonen en ruimtelijk beleid	48		
3.4 Gevolgen voor bedrijfslocaties	50		
3.4.1 Krimp, bedrijfslocaties en ruimtelijk beleid	50		
3.5 Gevolgen voor mobiliteit	51		
3.5.1 Krimp, mobiliteit en ruimtelijk beleid	53		
3.6 Gevolgen voor voorzieningen	53		
3.6.1 Krimp, voorzieningen en ruimtelijk beleid	55		
3.7 Gevolgen voor recreatie en groene ruimte	56		
3.7.1 Krimp, recreatie en groene ruimte en ruimtelijk beleid	597		

Leegstand Tzummarum (Noordwest-Friesland)

1. Bevolkingsdaling op de agenda

1.1 Verleden en toekomst

De Nederlandse bevolking is sinds het begin van de vorige eeuw verdrievoudigd. Jaarlijks nam het aantal bewoners met één procent toe. Tot 2038 wordt een voortgang van de groei voorspeld, zij het dat het tempo al drastisch afneemt¹. Tot 2020 wordt nog maar een jaarlijkse groei van 0,3 procent voorzien, die nog meer afneemt tot 2038. Na 2038 is een verdere groei, hoe langzaam dan ook, onzeker. In twee van de vier door het CBS uitgewerkte toekomstscenario's is sprake van een daling van de bevolking, vooral als gevolg van een lage vruchtbaarheid². Een 'sophisticated guesstimate' zou voor 2050 uitkomen op rond zeventien miljoen inwoners, een lichte daling ten opzichte van het niveau dat Nederland rond 2038 bereikt.

Hoe de voorspellingen uitpakken is sterk afhankelijk van de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan de prognose. Nog minder robuust worden voorspellingen wanneer ze regionaal worden uitgespitst. Toch is die uitsplitsing van groot belang voor beleid. Nu reeds moeten regio's zich opmaken voor krimp. Zo wordt in Parkstad Limburg en Delfzijl de woningvoorraad al drastisch teruggebracht vanwege de dalende bevolking, wordt ook in Zeeland gediscussieerd over het terugbrengen van woningbouwplannen en is de regio Twente trekker van het Europese project 'Demographic Change: New Opportunities In a Shrinking Europe' (DC:NOISE). Tegelijkertijd dienen

¹ CBS/PBL, 2009

² Een vruchtbaarheidscijfer van 1,75, waar 2,1 nodig is voor volledige vervanging.

³ Tegenwoordig opgenomen in het Planbureau voor de Leefomgeving.

steden als Amsterdam, maar ook bijvoorbeeld Groningen, zich voor te bereiden op een aanhoudende groei.

Misschien nog belangrijker dan de groei of krimp op zich zijn de achtergronden en kenmerken van de ontwikkelingen. Het toenmalige Ruimtelijk Planbureau (RPB 2006) benadrukte in 2006 bijvoorbeeld dat veranderingen in de samenstelling van de huishoudens belangrijker zijn dan de absolute teruggang van de bevolking. Veranderingen in huishoudsamenstelling hebben bijvoorbeeld invloed op de behoefte aan woningen. Een andere ontwikkeling is de vergrijzing. In 2040 zullen 4,5 miljoen inwoners van Nederland ouder zijn dan 65 jaar. Dat is rond 26 procent van de bevolking. Op dit moment is het nog 15 procent.

1.2 Gevolgen

Demografische ontwikkelingen, groei en krimp, vergrijzing en ontgroening, hebben gevolgen op diverse beleidsterreinen. Wanneer we ons beperken tot ruimtelijke gevolgen dan valt bij krimp te denken aan de leegloop van bepaalde gebieden, fysieke leegstand van woningen, het versralen van draagvlak voor voorzieningen en bedrijvigheid en veranderingen in verkeersstromen (mobiliteit). Maar krimp kan ook kansen bieden, zoals meer ruimte voor groen, minder druk op de woningmarkt, minder druk op de infrastructuur, et cetera. Sommige van die ontwikkelingen zijn beïnvloedbaar door beleid, andere niet. Daar waar demografische ontwikkelingen bijvoorbeeld een positieve invloed hebben op het bereiken van één of meer doelen uit de Nota Ruimte, kan het wenselijk zijn die trends te versterken.

Doelen Nota Ruimte samengevat:

- versterken concurrentiepositie van Nederland
- krachtige steden en vitaal platteland
- borging en ontwikkeling van (inter)nationale ruimtelijke waarden
- borging van veiligheid

1.3 Beleidsaandacht

Het thema krimp van de bevolking verschijnt langzaam maar zeker op de agenda van diverse overheden, kennisinstellingen en overige organisaties. Aandacht voor het thema is er bijvoorbeeld al langer bij provincies als Limburg, Groningen, Zeeland, Noord- en Zuid-Holland, terwijl centraal het IPO activiteiten ontplooit. Limburg werkt ook aan een kennisknooppunt, samen met NICIS, NIROV en KEI. De contacten met de grensregio's van Limburg zijn daarbij van nut. Op gemeentelijk niveau zijn individuele en samenwerkende gemeenten al lang bezig met krimpbeleid, maar ook de VNG is op diverse fronten actief, onder meer met het opstellen van een basisboek krimp. Ook adviesinstellingen voor de rijksoverheid zoals de VROMraad en het (voormalige) RPB³ lieten hun licht schijnen over de krimp en de gevolgen daarvan op verschillende

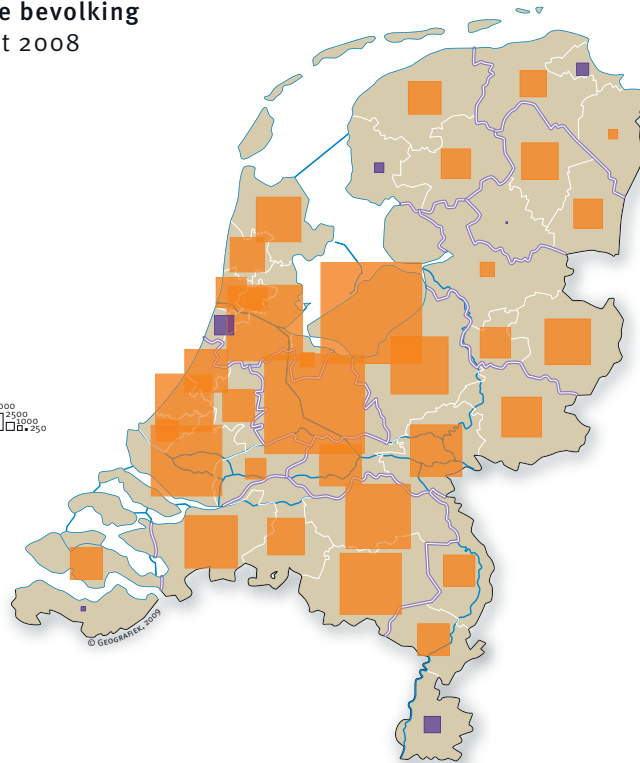
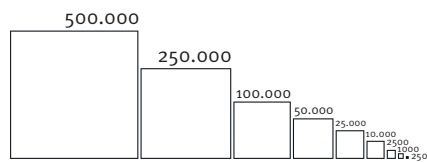
Trouw, vrijdag 15 mei 2009

Van der Laan schrikt van leegloop 'Stad moet betalen voor platteland'

Bevolkingskrimp op het platteland is een nationaal probleem. Volgens minister Van der Laan moeten rijke gemeenten leeglopende regio's financieel over-eind houden.

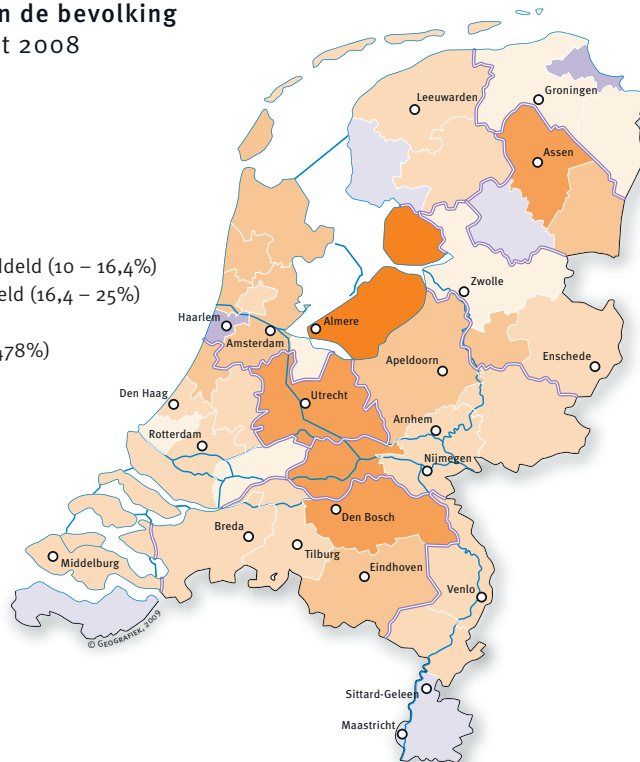
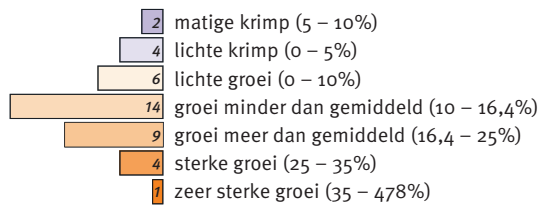
Absolute groei en krimp van de bevolking per COROP-gebied van 1980 tot 2008

■ groeiende bevolking
■ krimpende bevolking

Bron: CBS, 2009.

Procentuele groei en krimp van de bevolking per COROP-gebied van 1980 tot 2008

Bron: CBS, 2009.

terreinen. Tot slot hebben de BNA, KEI en Aedes al vroeg de uitdaging opgepakt via zogenaamde ontwerplabs krimp (BNA e.a. 2009).

De ministeries van BZK, VROM/WWI, de VNG, provincie Limburg en onder meer Aedes, hebben in februari 2009 het Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling opgericht, bedoeld voor kennisontwikkeling en -verspreiding.

Krimp was één van de thema's die door het ministerie van VROM al werden behandeld in de Verkenning Ruimtelijke Opgaven 2020-2040 uit 2007. Daarbij worden de nodige onzekerheden en bedreigingen geformuleerd, met name waar het gaat om financiering van nieuwe ontwikkelingen. Maar ook wordt gewezen op de kansen die de krimp biedt, zoals meer ruimte voor de burger. Het thema is vervolgens op de Strategische Kennis Agenda geplaatst, als typische maatschappelijke ontwikkeling waarvan het optreden en de mogelijke effecten een grote mate van onzekerheid met zich meedraagt.⁴

Recent heeft minister van der Laan (WWI) aangegeven dat bevolkingskrimp een belangrijk thema in het toekomstige Stedenbeleid dient te zijn. Steden in krimpregio's komen daarbij in aanmerking voor extra middelen vanwege hun teruglopende terugverdien capaciteit.⁵

1.4 Naar een agenda

De agendering van het thema is aanleiding voor nadere uitwerking in het onderhavige project. Krimp dient van prominent punt op de Strategische Kennis Agenda vertaald te worden tot een (concept) Rijksagenda Krimp en Ruimte. Het moet een concept zijn dat kan rekenen op draagvlak bij relevante partijen, waaronder andere departementen, lagere overheden, kennisinstellingen én marktpartijen.

De hoofdoelen en bijbehorende onderzoeksvragen van het project zijn de volgende:

Trouw, maandag 18 mei 2009

Utrechtse wethouder legt pleidooi minister Van der Laan naast zich neer

'We hebben geen geld voor krimpregio's'

Minister Van der Laan vindt dat steden moeten meebetalen aan bestrijding van de leegloop van het platteland. De Utrechtse wethouder Floris de Gelder (economische zaken) ziet dat anders.

1. Analyse en beschrijving van de demografische ontwikkeling en de ruimtelijke differentiatie daarvan
 - a. Wat is demografische krimp en welke verschijningsvormen heeft het?
 - b. Hoe ziet de demografische ontwikkeling (tot 2040) eruit in Nederland volgens de vigerende prognoses?
 - c. Welke verschillen zijn er in prognoses en wat zijn daarvan de achtergronden?
 - d. Welke oorzaken zijn aan te wijzen voor de krimp in Nederland?
 - e. Welke ruimtelijke verschillen zijn er in demografische ontwikkeling binnen Nederland? Wat zijn daarvan de achtergronden?
 - f. Hoe verhoudt de Nederlandse situatie zich tot die van het buitenland?
2. Schets van ruimtelijke gevolgen, kansen en problemen
 - a. Welke gevolgen heeft een mogelijk krimp van de bevolking op relevante, ruimtelijke beleidsterreinen?
 - b. Zijn die gevolgen uit te spitsen naar verschillende regio's en schaalniveaus?
 - c. Welke gevolgen vormen een bedreiging, welke zijn te zien als kansen?
 - d. Hoe werken de gevolgen in op het bereiken van de doelen zoals geformuleerd in de Nota Ruimte?
 - e. Welke gevolgen kunnen worden beïnvloed door (rijks)beleid? Welke niet?
 - f. Kunnen, gegeven de bovenstaande analyse, beleidsopgaven worden geformuleerd? Zo ja, welke en op welke bestuurlijke schaalniveaus?
3. Schets krimpbestendigheid gebiedsontwikkelingsstrategieën en ruimtelijke strategieën

- a. Welke gebiedsontwikkelingsstrategieën en ruimtelijke strategieën zijn reeds ontwikkeld met het oog op demografische processen?
 - b. In hoeverre functioneren die naar tevredenheid, zodat beleidsdoelen dichterbij komen?
 - c. Welke aanpassingen of toevoegingen zijn gewenst om het doelbereik te verbeteren?
 - d. Voor welke opgaven is het rijk het juiste niveau om initiatieven te ondernemen?
 - e. Welke aanpassingen en/of toevoegingen aan beleid zijn op rijksniveau gewenst?
 - f. Dient het nationaal ruimtelijk beleid in dezen regionaal gedifferentieerd te worden aangepakt, of is een generiek beleid wenselijk?
4. Bouwstenen voor "De agenda"
 - a. Welke opgaven staan (hoog) op de agenda van het rijk als het gaat om beleid ten aanzien van de gevolgen van krimp van de bevolking?
 - b. Welke opgaven dienen te worden opgepakt op lagere bestuurlijke schaalniveaus?
 - c. Hoe kunnen de eerste stappen worden gezet naar de implementatie van de agendapunten?

⁴ Omschrijving RMNO, brief advies over SKA 22-1-08.

⁵ Brief van de minister voor WWI van 21 april 2009 aan de TK, mede namens de staatssecretaris van BZK

Nieuwbouwproject Rolducker Park Kerkrade: 'minder mensen meer kwaliteit!'

laatste
woning te koop

Rolducker Parc

Rabobank

Robo Westgoed
www.robwestgoed.nl

Ontwik

Verkoop

NATHALY VAN DE POEL

045 5716026

NEWHOME.NL

In 2040 is ruim een kwart van de bevolking 65 jaar of ouder

2. Prognoses en scenario's

2.1 Verschil tussen prognose en scenario

Bij het maken van beleid is het belangrijk om naar de toekomst te kijken. Welke ontwikkelingen in de bevolking zijn er te verwachten in de toekomst? En welke besluiten en acties zijn nodig om beleidsdoelstellingen te bereiken, rekening houdend met deze toekomstige ontwikkelingen? Om zicht te krijgen op de onzekere toekomst maken overheden en organisaties gebruik van prognoses en scenario's. Beide aanpakken hebben een ander doel.

Prognoses

Een bevolkingsprognose beschrijft de, op basis van de huidige inzichten, meest waarschijnlijke toekomstige bevolkingsontwikkeling. Het gaat om een voorspelling gebaseerd op een kwantitatieve analyse van ontwikkelingen in het verleden. Omdat er een relatie bestaat tussen demografische ontwikkelingen en moeilijk te voorspellen sociaal-culturele en economische ontwikkelingen, is het lastig om nauwkeurige prognoses te maken. Geboortecijfers hangen bijvoorbeeld af van emancipatie van vrouwen en individualisering. Sterftcijfers zijn onder meer afhankelijk van de ontwikkeling van welvaartsziekten. Internationale migratie is conjunctuurgevoelig en hangt daarnaast af van politieke ontwikkelingen en het nationale immigratiebeleid. Daarbij neemt de onzekerheid van prognoses toe naarmate de tijdshorizon van de voorspelling verder weg is.

Een andere onzekerheid binnen prognoses ontstaat bij een kleiner schaalniveau dan waarover de prognose uitspraken doet. Naarmate binnen een prognose op een lager schaalniveau vooruit wordt gekeken, bijvoorbeeld naar een regio of gemeente,

Ontwikkelingen uiteengelegd

Bij de prognoses spelen de volgende elementen een belangrijke rol:

	Kwantitatief	Kwalitatief
Inwoners	• Daling• Stijging	Samenstelling: • ontgroening• vergrijzing• verkleuring
Huishoudens	• Daling• Stijging	Samenstelling: • verdunning• selectieve migratie

Bron: ROB/Rfv (2008)

neemt de onzekerheid van de uitspraken toe. Hoe lager het schaalniveau, hoe minder robuust de uitspraken zijn. Dit komt vooral intergemeentelijke en interregionale verhuisstromen lastig zijn te voorspellen. Veel prognoses op lagere schaalniveaus nemen echter meer variabelen mee, zoals arbeids- en woningmarktvariabelen. Hierdoor hoopt men de werkelijke ontwikkeling beter te kunnen benaderen.

Scenario's

Een manier om steun te bieden aan de onzekerheid van de toekomstige ontwikkelingen en prognoses, is het ontwikkelen van scenario's. Bij scenario's gaat het, in tegenstelling tot prognoses, om kwalitatieve en minder empirisch onderbouwde, mogelijke toekomstbeelden. Waar prognoses de toekomst voorspellen, geven scenario's alternatieve beelden van de toekomst.

Bij het opstellen van scenario's wordt gekeken naar de meest ingrijpende trends die de toekomstige ontwikkeling bepalen. Vaak gaat het hierbij om economische, politieke, sociale, culturele en technologische trends. Bij de scenario-aanpak worden deze trends vaak aangeduid als dimensies. Bij het opstellen van scenario's is belangrijk goed te letten op de mate waarin de verschillende

dimensies met elkaar correleren (de Jong, 2004). Een sterke samenhang tussen twee dimensies betekent dat het aantal scenario's kan worden afgestemd op de ontwikkelingsrichting van één van die dimensies. In dat geval kan het onderscheiden van twee scenario's voldoende zijn. Echter, als er geen verband is tussen beide dimensies, kan het noodzakelijk zijn om vier verschillende scenario's te onderscheiden. Wanneer er sprake is van twee dimensies, kunnen deze worden weergegeven in een assenstelsel waarbij de vier verschillende scenario's elk in een kwadrant worden geplaatst.

2.2 Belangrijke prognoses en scenario's

De Nederlandse overheid maakt voor haar beleid gebruik van verschillende prognoses en scenario's. De belangrijkste en meest recente worden hieronder besproken.

2.2.1 CBS-prognoses

Het CBS is verantwoordelijk voor de officiële nationale prognoses van de Nederlandse bevolking. Elke twee jaar publiceert het CBS nieuwe langetermijnprognoses, namelijk de Bevolkingsprognose, de Allochtonen-

prognose en de Huishoudensprognose. De meest recente prognose is uit 2008 en is gepubliceerd op CBS Statline. In de Bevolkingsprognose wordt de omvang en samenstelling van de Nederlandse bevolking tot 2050 weergegeven. Een uitsplitsing van deze bevolkingsgegevens naar herkomst wordt beschreven in de Allochtonenprognose. Tot slot geeft de Huishoudensprognose inzicht in de ontwikkeling van het aantal huishoudens naar type en van het aantal inwoners naar huishoudenspositie.

Bij het opstellen van de prognoses worden analyses gemaakt van demografische ontwikkelingen. Op basis hiervan worden er veronderstellingen opgesteld over de toekomstige trends rondom drie indicatoren:

- geboorte (gebaseerd op het vruchtbaarheidscijfer);
- sterfte (gebaseerd op de levensverwachting);
- migratie (gebaseerd op de immigratie en emigratie).

Bij de Huishoudensprognose wordt ook gekeken naar de overgangen tussen huishoudensposities. De gevolgen van de veronderstellingen worden doorgerekend in

een prognosemodel. Elke twee jaar worden de meest recente ontwikkelingen meegenomen en opnieuw doorgerekend.

Veronderstellingen CBS-prognose

In de CBS-prognose worden veronderstellingen gemaakt over het gemiddelde aantal kinderen dat vrouwen in de toekomst zullen krijgen. Op basis hiervan wordt bepaald hoeveel kinderen jaarlijks zullen worden geboren. Dit hangt niet alleen af van het gemiddelde kindertal, maar ook van het aantal vrouwen dat de leeftijd bereikt waarop ze kinderen krijgen. Cijfers over de toekomstige sterfte worden gebaseerd op de gemiddelde levensverwachting. Verwacht wordt dat deze toeneemt en dat het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen afneemt. Ondanks de toegenomen levensverwachting, zal de sterfte in Nederland sterk gaan stijgen vanwege de vergrijzing.

De nationale prognose houdt ook rekening met migratie. De afgelopen decennia is het migratiesaldo steeds positief geweest. Asielmigratie, arbeidsmigratie en gezinsmigratie bepalen het aantal immigranten. De emigratie wordt in belangrijke mate bepaald

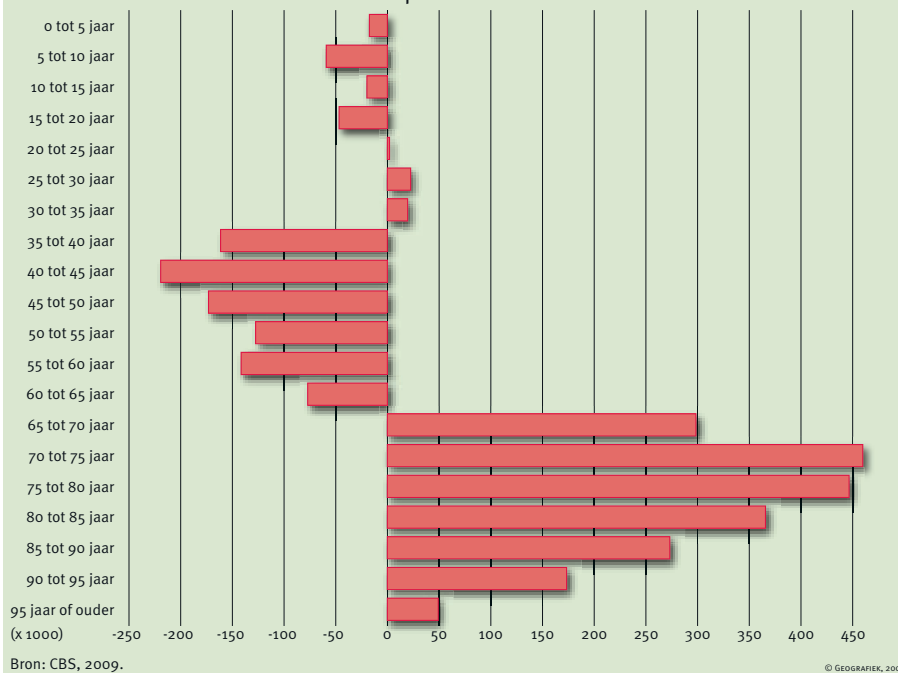
door het aandeel arbeidsmigranten, van wie een groot deel na verloop van tijd terugkeert naar land van herkomst (retourmigratie).

Uitkomsten

De bevolking in Nederland zal naar verwachting met een miljoen mensen toenemen tot 17,5 miljoen in 2038. Daarna zal de bevolking als geheel gaan krimpen. De stijging in de komende dertig jaar wordt veroorzaakt door de hogere levensverwachting en de komst van immigranten. Het aandeel 65-plussers zal de komende jaren sterk gaan stijgen omdat de eerste babyboomers 65 jaar worden. In 2040 is ruim een kwart van de bevolking 65 jaar of ouder. Dit komt neer op 4,5 miljoen inwoners tegenover 2,4 miljoen nu. In 2050 zal tien procent van de bevolking ouder dan tachtig zijn, nu is dat nog vier procent. Dit heeft uiteraard ook gevolgen voor de beroepsbevolking. Voor elke bewoner die ouder is dan 65 jaar, zijn er nu vier personen in de potentiële beroepsbevolking (van 20 tot 65 jaar). In 2040 zijn dit nog maar twee personen per 65-plusser.

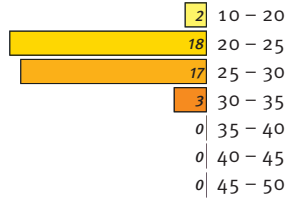
Het aantal huishoudens zal tot 2035 met een miljoen toenemen. Vanaf dat moment zet ook daar de daling in.

Absolute groei en krimp van de bevolking naar leeftijdscategorie heel Nederland van 2008 tot 2040

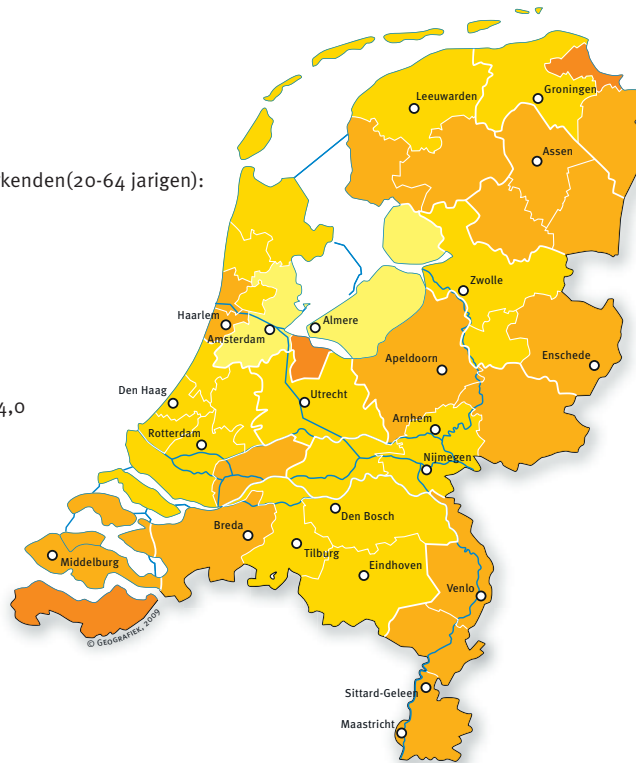

Grijze druk in 2008 per COROP-gebied

Aantal 65-plussers per 100 potentieel werkenden(20-64 jarigen):

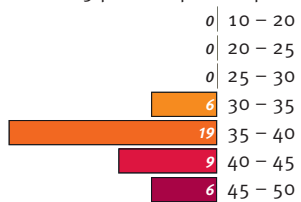
Heel Nederland: 24,0

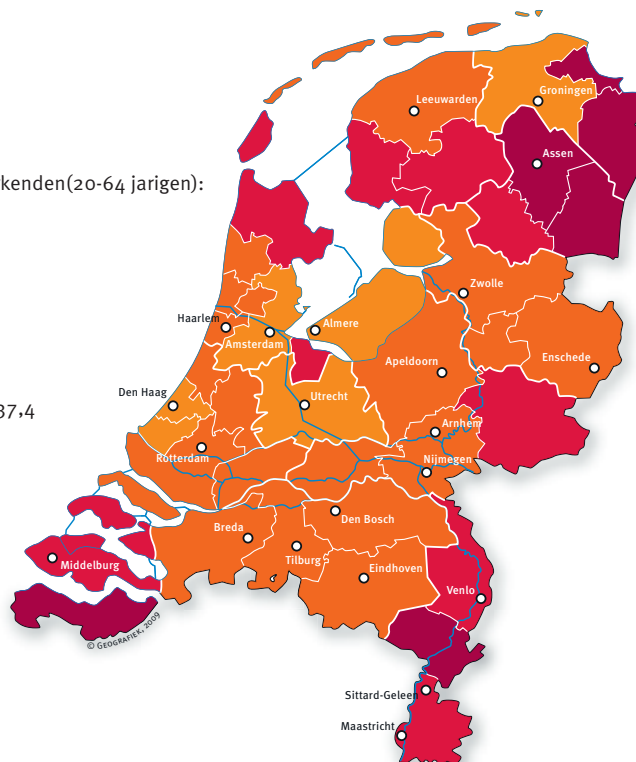
Bron: CBS/PBL, 2009.

Grijze druk in 2025 per COROP-gebied

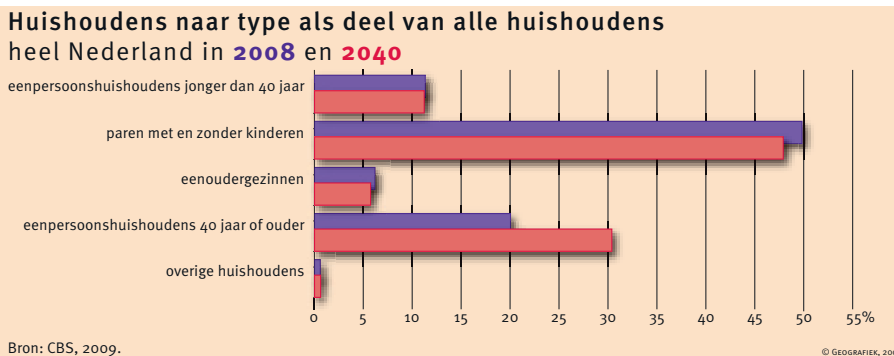
Aantal 65-plussers per 100 potentieel werkenden(20-64 jarigen):

Heel Nederland: 37,4

Bron: CBS/PBL, 2009.

Het aandeel allochtonen neemt ook toe van 3,2 miljoen naar 5 miljoen in 2050. In 2050 is 29 procent van de bevolking allochtoon, tegenover twintig procent nu. Van deze groep zal zo'n zestig procent behoren tot de groep niet-westerse allochtonen. Er wordt met name een groei verwacht bij de groep Aziaten.

2.2.2 PEARL: regionale prognoses

In 2006 is voor het eerst de regionale bevolkingsprognose van het CBS en het Ruimtelijk Planbureau (RPB) verschenen. De prognose wordt gemaakt met behulp van het model PEARL, dat staat voor 'Projecting Population Events At Regional Level'. In 2008 is een geactualiseerde prognose uitgebracht door het CBS en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL, de opvolger van het RPB). PEARL is een bottom-upmodel. Dit betekent dat de veronderstellingen op gemeentelijk niveau worden geformuleerd en toegepast en dat de uitkomsten vervolgens consistent worden gemaakt met de nationale CBS-prognose. De drie nationale prognoses van het CBS voor bevolking, allochtonen en huishoudens worden in feite geregionaliseerd.

Veronderstellingen PEARL

Om geboortecijfers te prognosticeren berekent PEARL eerst de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers per regio. De leeftijds patronen per regio wijken in meer of mindere mate af van het nationale beeld. De verschillen met het landelijke beeld vormen de basis voor de regionale veronderstellingen. Voor de sterftcijfers geldt hetzelfde verhaal. De leeftijdsspecifieke sterftecoëfficiënten worden per regio berekend. De verschillen hiervan met de landelijke cijfers zijn het uitgangspunt voor de regionale veronderstellingen. Van zowel de regionale verschillen in vruchtbaarheid als de verschillen in sterfte wordt verondersteld dat deze in de toekomst constant blijven (de Jong e.a., 2005). Een uitzondering hierop vormen de gemeenten in de 'biblebelt': in deze gemeenten zal de vruchtbaarheid ten

opzichte van het landelijke gemiddelde de komende jaren afnemen. De levensverwachting zal in alle gemeenten toenemen en de verschillen in levensverwachting tussen man en vrouw zullen afnemen.

Voor de buitenlandse migratie hanteert PEARL een verdeelmodel waarbij trends uit het verleden richtinggevend zijn en de nationale CBS-prognose een belangrijke randvoorwaarde is. De binnenlandse migratie is het lastigste component uit de prognose. In PEARL worden drie groepen onderscheiden: binnenverhuizers binnen een gemeente, korteaafstandsmigranten en langeafstandsmigranten. Verondersteld wordt dat de eerste twee groepen sterk worden gestuurd door woonmotieven en dat de langeafstandsmigratie eerder structureel van aard is (stabiel in tijd en ruimte).

Van de regionale verschillen in de buitenlandse migratie wordt verondersteld dat deze niet wezenlijk zullen veranderen, met uitzondering van de overige niet-westerse migranten: vanwege het sluiten van een aanzienlijk deel van de asielzoekerscentra (azc), zal het aantal overige niet-westerse migranten afnemen in de gemeenten die over een azc beschikken.

De grootste meerwaarde van PEARL ten opzichte van andere regionale prognosemodellen is het feit dat er onderscheid wordt gemaakt naar herkomstgroepering en generatie. Sinds 2007 levert de Primosprognose ook een allochtonenprognose. Een ander opvallend verschil is dat in PEARL het macroniveau van gemeenten met het microniveau van individuen wordt geïntegreerd, waardoor in vergelijking met macro-modellen nieuwe informatie beschikbaar komt (bijvoorbeeld over levenslopen).

Uitkomsten

In tegenstelling tot de nationale bevolkingsprognose die tot 2050 loopt, geeft PEARL de verwachte bevolkingsontwikkeling weer tot 2025. Landelijk gezien komt deze overeen met de nationale prognose. Dit betekent dat de Nederlandse bevolking met zo'n half miljoen mensen zal groeien en het aantal huishoudens met 0,8 miljoen zal toenemen. Regionaal zijn er echter grote verschillen. Zo zal de bevolking in Noord-Holland met 190.000 inwoners toenemen. Ook de bevolking van Utrecht en Zuid-Holland zal met meer dan honderdduizend inwoners stijgen. Limburg kent in deze periode juist een daling van zeventigduizend inwoners.

Zie kaarten pagina 14 t/m 20.

Vanwege de individualisering zal het aantal huishoudens de komende periode sterk stijgen. Zelfs in de krimpende provincie Limburg neemt het aantal huishoudens toe. Ook in Gelderland en Noord-Brabant, die qua inwonertal nauwelijks groeien, groeit het aantal huishoudens.

Zie kaarten pagina 22 en 23.

De potentiële beroepsbevolking zal in Zeeland en Drenthe relatief het kleinst zijn in 2025. In beide provincies bedraagt het aandeel 20 tot 65-jarigen circa 54 procent tegenover 59 procent nu. Voor Nederland als geheel ligt het aandeel van de potentiële beroepsbevolking op 57 procent. De genoemde provincies kennen ook het grootste aandeel 65-plussers: in beide zal een kwart van de bevolking in 2025 65 jaar of ouder zijn. Dit geldt ook voor de provincie Limburg.

Zie kaarten pagina 24 en 25.

Op gemeenteniveau bevinden de krimpende gemeenten zich met name in het zuiden, noorden en oosten van het land. De sterkst groeiende gemeenten bevinden zich in de Randstad en in Flevoland. Wat betreft de ontwikkeling van het aantal huishoudens krijgen Noordoost-Groningen en Zuid-Limburg te maken met een daling. In deze regio's is de afgelopen jaren al sprake geweest van een bevolkingsdaling, maar bleef het aantal huishoudens gelijk.

In totaal is er in 251 gemeenten (57 procent) sprake van een teruglopende bevolking tussen 2008 en 2025 (CBS Pearl).

2.2.3 Primos-prognose

Het Primos-model (Prognose-, Informatie- en Monitoringsysteem) prognosticeert de toekomstige ontwikkelingen van de bevolking, het aantal huishoudens en de woningbehoefte. Het Primosmodel wordt net als PEARL afgestemd op de nationale bevolkingsprognose van het CBS. Op nationaal niveau hebben beide prognoses dezelfde uitkomsten, maar op regionaal niveau zijn er verschillen. Wat betreft het berekenen van de geboorte, de sterfte en de buitenlandse migratie volgt Primos grotendeels dezelfde werkwijze als PEARL. De binnenlandse migratie wijkt daar echter vanaf. Primos onderscheidt twee groepen voor de binnenlandse migratie: de interregionale migratie tussen COROP's en de woningmarkt migratie binnen COROP's. Voor de berekening van de grootte van laatstgenoemde wordt gebruikgemaakt van gemeentelijke woningbouwprogramma's. Dit is ook meteen het grootste verschil met PEARL dat puur een demografisch model is met een kleine woningmarktmodule. Primos bevat daarentegen ook arbeidsmarkt- en woningmarktvariabelen.

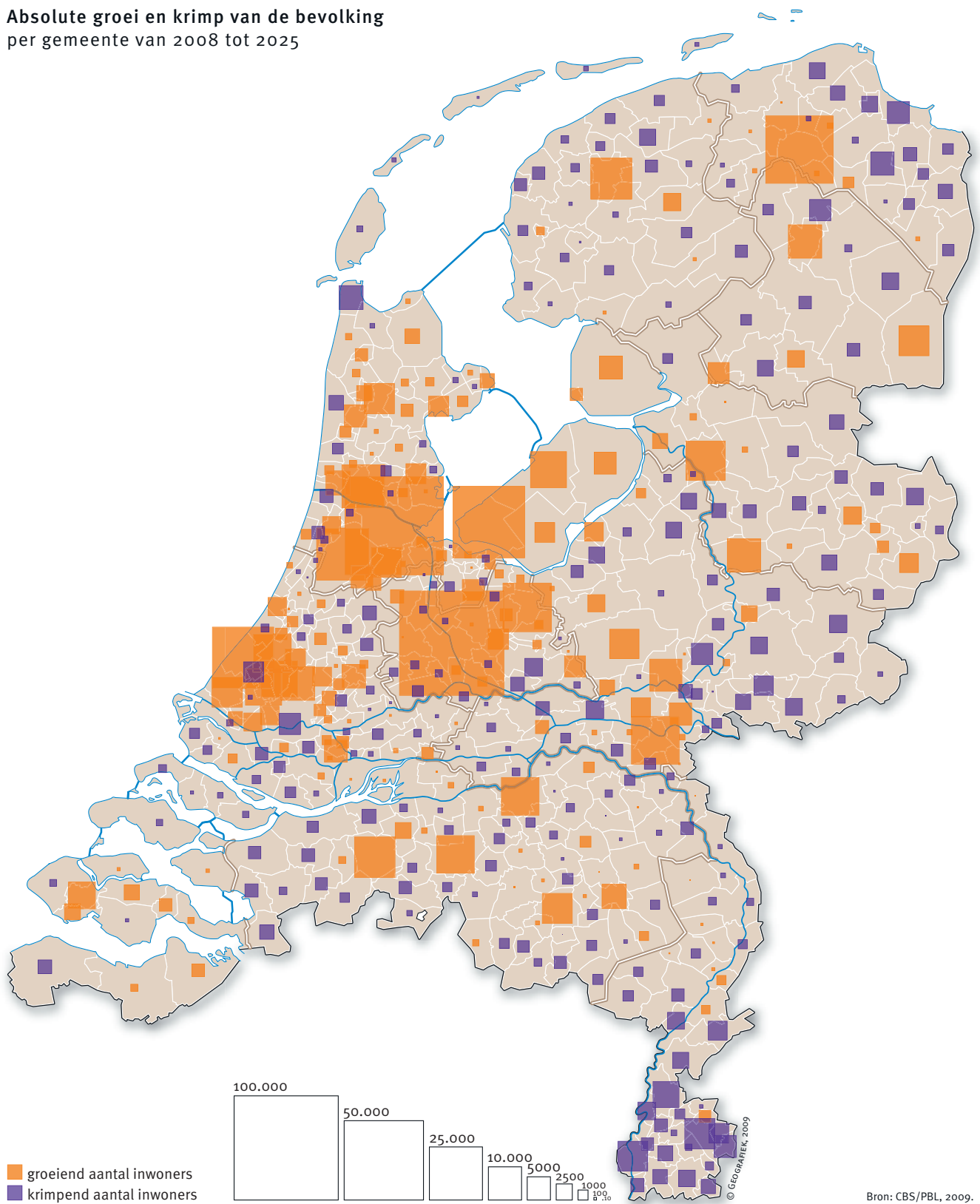
Zie kaarten pagina 26 en 27.

Krimp blijkt nauw samen te hangen met economische veranderingen. Bijna altijd doet krimp zich voor in regio's die in economisch opzicht stagneren. In het buitenland zijn extreme voorbeelden aanwijsbaar, zoals de steden in Noord-Engeland, of voormalige industriesteden in de VS (Pittsburg, Detroit). Wanneer de werkgelegenheid afneemt, stagneert de bevolkingsgroei, waarbij migratie een belangrijk element is. Met name beter opgeleiden vertrekken naar de nieuwe centra van groei. Gegeven het feit dat nieuwe economische groei vooral een stedelijke aangelegenheid is (internationale zakelijke dienstverlening), is er een trek van hoger opgeleiden naar de stad; nieuwe urbanisatie.

Uitkomsten

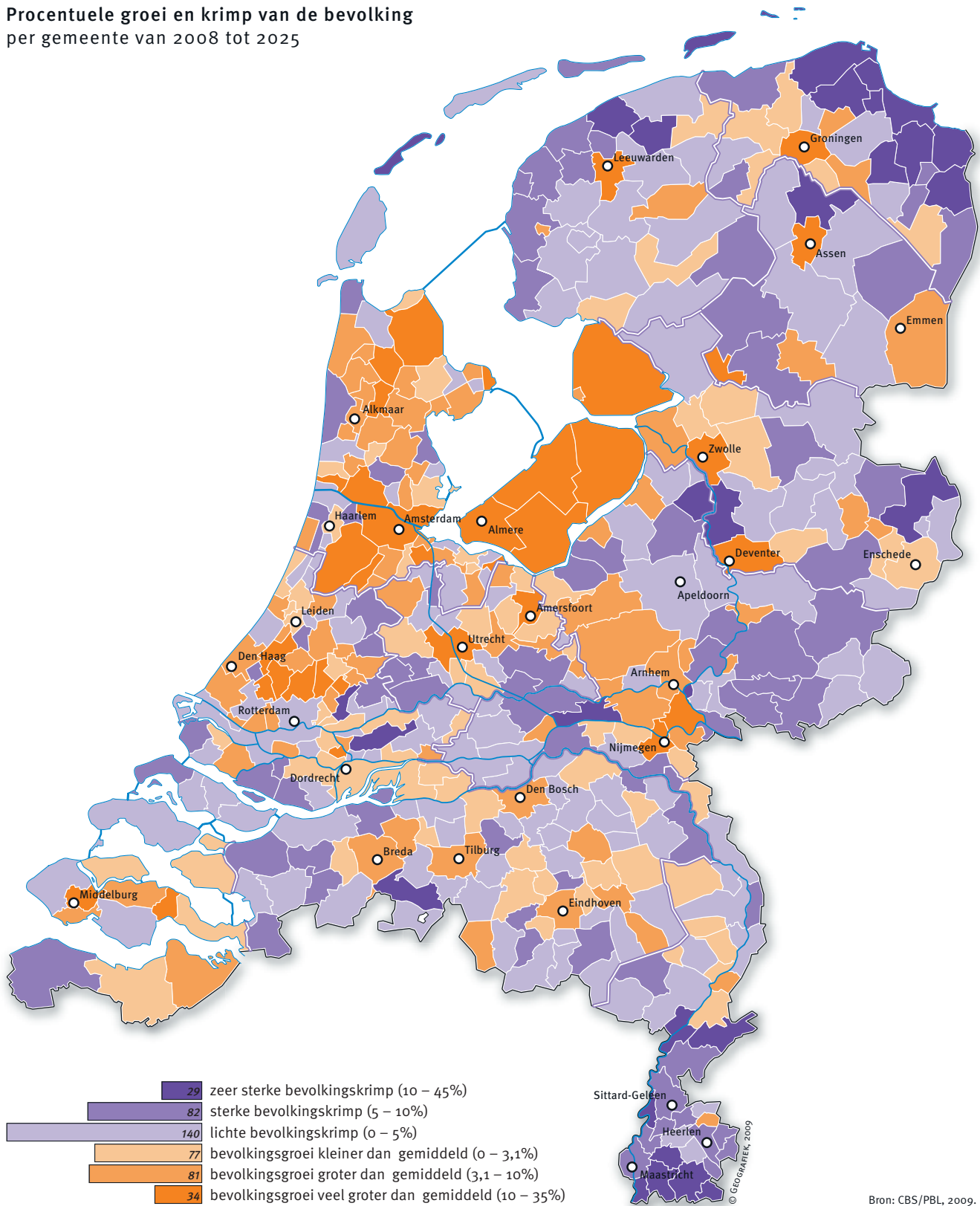
De landelijke uitkomsten van de Primos-prognose komen overeen met het beeld van het CBS. In grote lijnen komen de verschillen tussen regio's overeen met de uitkomsten van PEARL. Op lokaal niveau kunnen er echter wel verschillen ontstaan. Zo bleek uit de toekomstverkenning die Regioplan voor de gemeente Heemstede uitvoerde dat het bevolkingsaantal volgens PEARL zou stijgen in de gemeente, terwijl Primos berekende dat er sprake zou zijn van een afname van de bevolking (De Groen en Renooy, 2008). Ook uit onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen naar bevolkingsprognoses in de noordelijke provincies van Nederland blijkt dat er op lokaal niveau verschillen zijn. De voorspelling van de ontwikkelingen in Friesland, Groningen en Drenthe ontlopen elkaar op provinciaal niveau niet heel veel. De verschillen tussen Primos en PEARL worden duidelijker zichtbaar wanneer op lager schaalniveau wordt gekeken. Dit wordt meestal veroorzaakt door verschillende migratieveronderstellingen. Hierbij spelen de woningbouwprogramma's waar Primos gebruik van maakt, een grote rol.

Absolute groei en krimp van de bevolking per gemeente van 2008 tot 2025

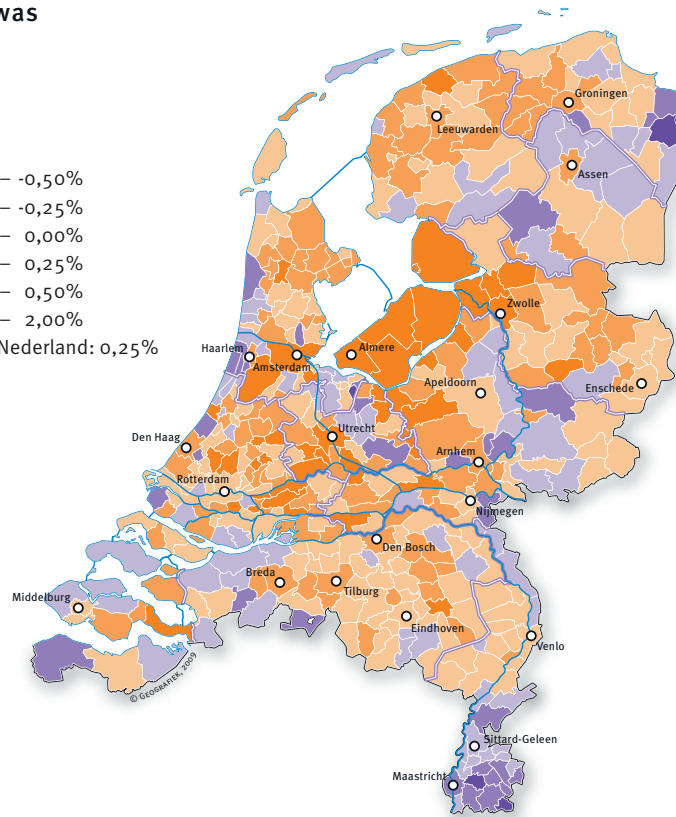
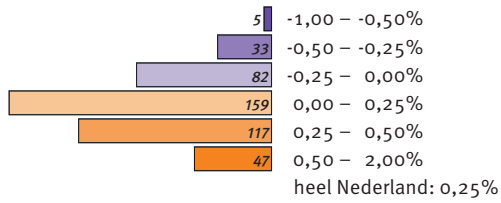
Bron: CBS/PBL, 2009.

**Procentuele groei en krimp van de bevolking
per gemeente van 2008 tot 2025**

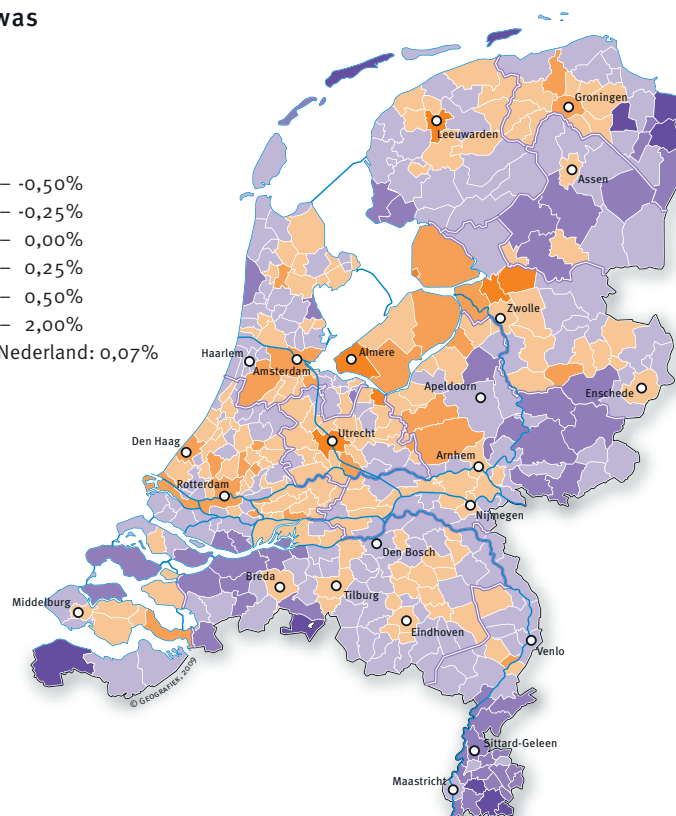
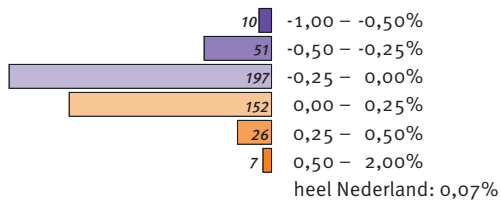
Bron: CBS/PBL, 2009.

Natuurlijke bevolkingsaanwas per gemeente in 2008

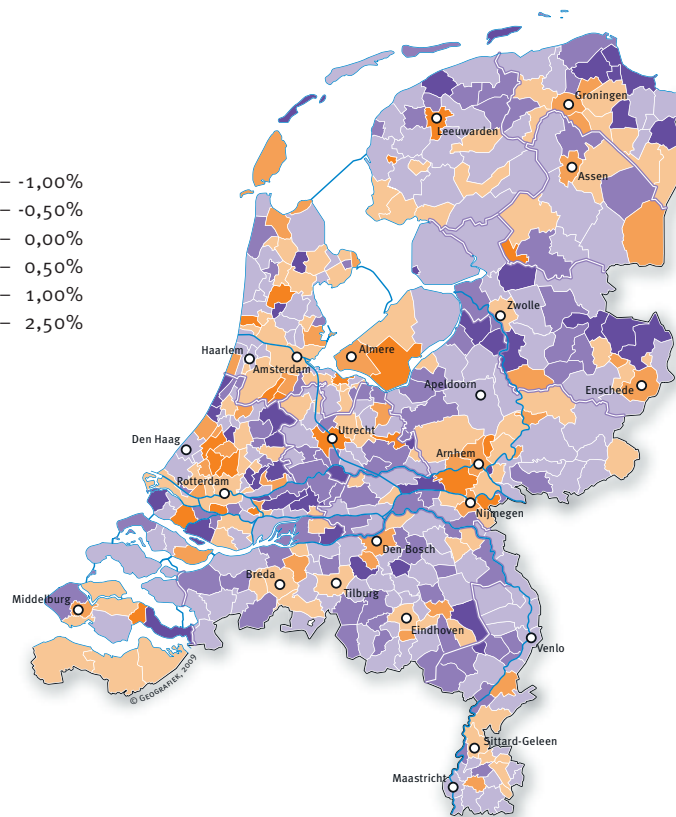
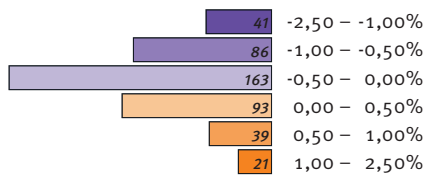
Bron: CBS/PBL, 2009.

Natuurlijke bevolkingsaanwas per gemeente in 2024

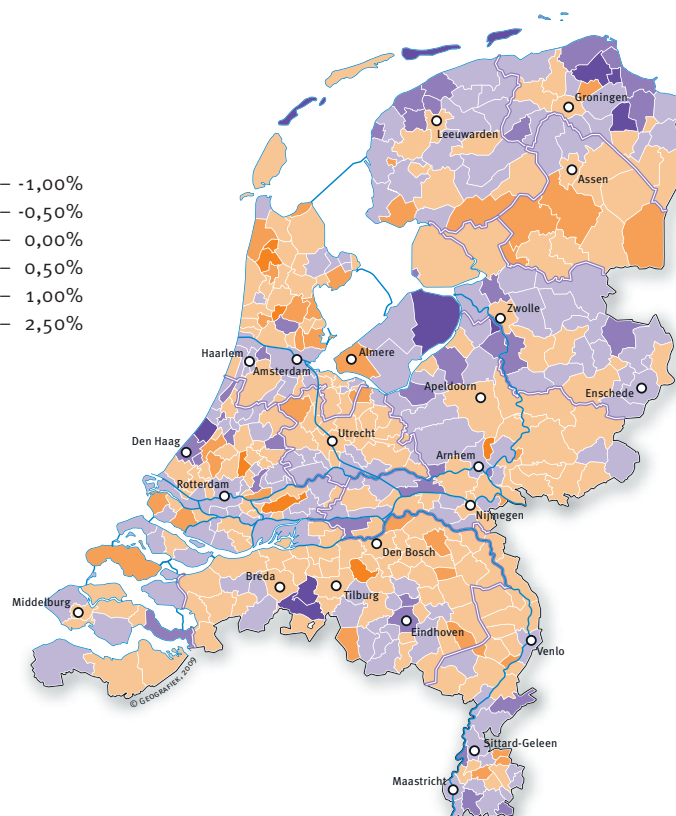
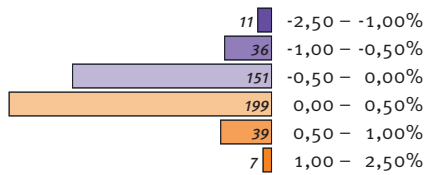
Bron: CBS/PBL, 2009.

**Binnenlands migratiesaldo
per gemeente in 2008**

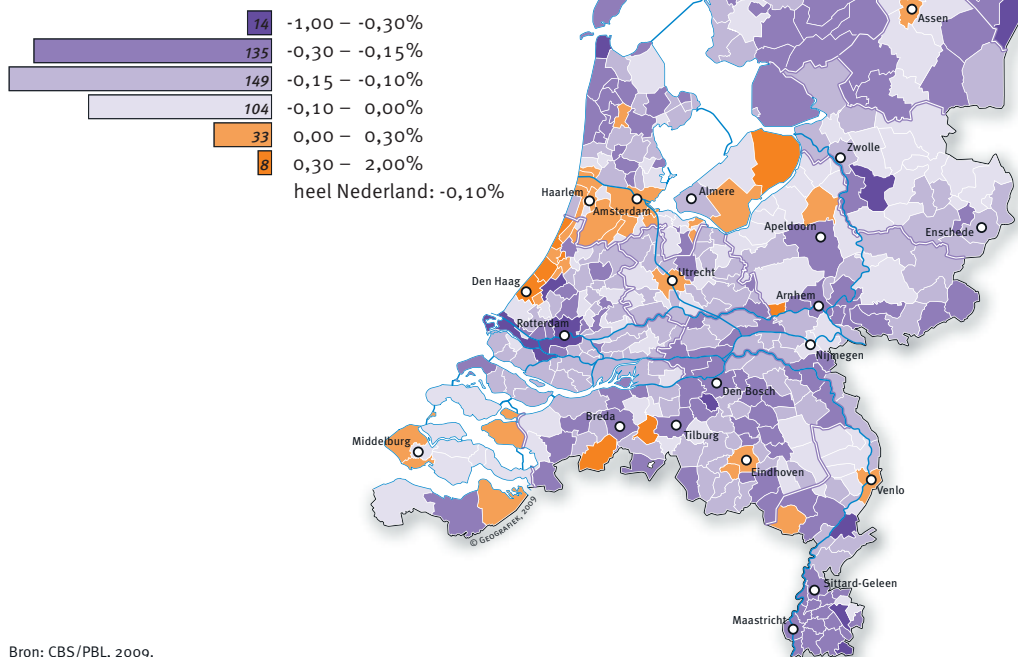
Bron: CBS/PBL, 2009.

**Binnenlands migratiesaldo
per gemeente in 2024**

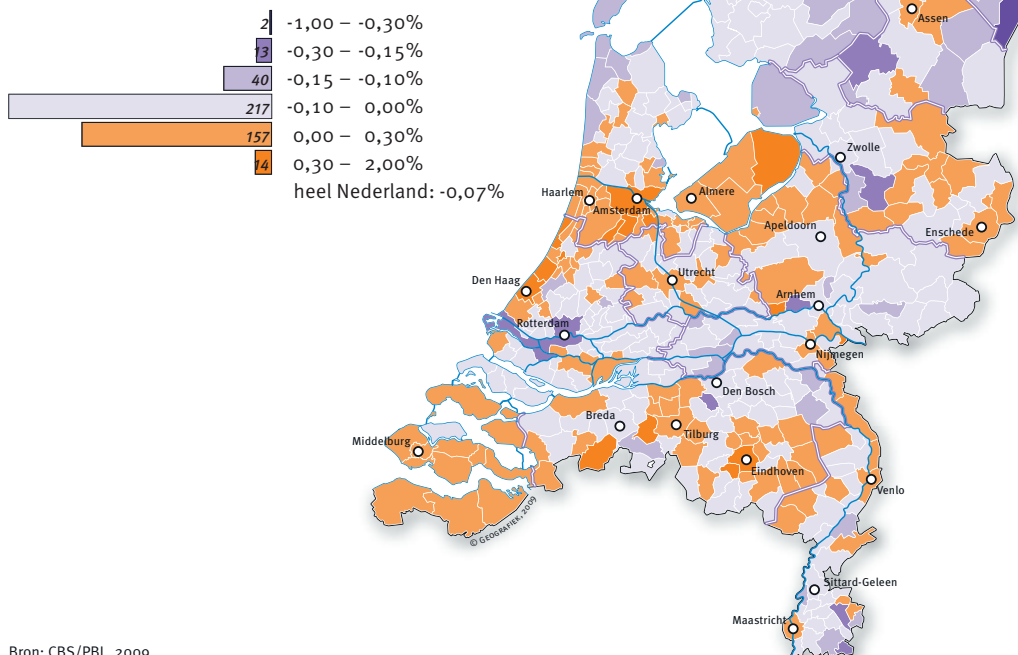
Bron: CBS/PBL, 2009.

Buitenlands migratiesaldo per gemeente in 2008

Bron: CBS/PBL, 2009.

Buitenlands migratiesaldo per gemeente in 2024

Bron: CBS/PBL, 2009.